

DUŠAN BANDIĆ: »TABU U TRADICIONALNOJ KULTURI SRBA«, BIGZ, Beograd 1980.

Piše: Bojan Jovanović

Pored mita, totemizma i magije, pojam i problem tabua predstavlja jednu od najizazovnijih tema koja već duže vreme pobuđuje kako pažnju antropologa i etnologa, tako i znatiježiju pregalaca i drugih naučnih disciplina. Iako ovakva proučavanja u zapadnoevropskim zemljama već podrazumevaju i sopstvene teorijske rezultate u tumačenju i razumevanju tabua, u našoj nauci, izuzev sporadičnih napisa i uzgrednih pomena, tabuu nije posvećena i odgovarajuća pažnja, tako da se može konstatovati da odgovor na pitanje tabua u tradicionalnoj kulturi Srba predstavlja jednu od »belih površina« u našoj etnologiji.

»Lagodna upotreba reči tabu«, veli Huizinga, »dovela je do materijalističkog omalovažavanja etičkog smisla tzv. primitivnih civilizacija«. Međutim, na osnovu dosadašnjih antropoloških istraživanja utvrđeno je da u tzv. primitivnim civilizacijama pokoravanje društvenim zakonima nije mehaničko, već izraz moralnog podsticaja čovekovog savlađivanja prirode, što ujedno predstavlja i osnovnu pretpostavku u prevazilaženju datog prirodno stanja i započinjanju procesa kulturne evolucije. Združene s religijskim i simboličnim idejama, svaka radnja i misao nisu isključivo povezane sa svojim glavnim predmetom i ciljem, već situirane u kontekst specifičnih i tradicionalnom kulturom uslovljenih odnosa dobijaju i nešto veće značenje od svoje neposredne utilitarne važnosti, koje je, najblaže rečeno, neuobičajeno našem današnjem načinu mišljenja.

Franc Boas ističe da je svaki tabu primer jedne takve asocijacije pojedinačnih, izgledom beznačajnih radnji, s idejama koje su po svom osnovnom karakteru svete, tj. imaju određeno magijsko-religijsko značenje. U umu primitivnog čoveka i najmanje odstupanje od uobičajenog načina obavljanja pojedinih radnji, postuliranih osnovnim idejama, izaziva snažna osećanja krivice i užasa. Transcendirajući u važeće religijske forme neposrednost iskustvenih činjenica, verovanje u negativne posledice izvesnih sila stvorilo je u narodnoj tradiciji i odgovarajuće propise o svemu onome što se smatra nedozvoljenim. Put od mističnih zabrana, izraženih u tabu propisima, do spoznatih konkretnih i pojedinačnih opasnosti, ujedno je i luk procesnog razvoja jedne kulture. Međutim, uticaj tradicije, ispoljen u održavanju izvesnih ranijih oblika kulture, suočava etnologa sa znatno kompleksnijim problemom koji sadrži poznatu aporiju o tome da razvoj materijalne kulture ne prate i odgovarajuće nove predstave o svetu. U vidu mentalnih relikata, kao što su pojedini i danas važeći tabu propisi, izvesni stariji oblici mišljenja često zadržavaju svoj dominantni položaj i u promenjenim uslovima materijalne proizvodnje. U tom smislu se može reći da tabui i danas regulišu ponašanje čitavih kolektiva i svakog člana jedne seoske zajednice, prožimajući celokupan život određene socijalne celine i pojedinca u našem narodu. Usmeravajući svoje istraživanje na ona područja života u kojima je, zbog specifičnog sadržaja i životnih potreba, došlo i do stvaranja odgovarajućih i specifičnih tabu propisa, Bandić izdvaja i obrađuje četiri kompleksa tabua, posmatrajući ih u vezi sa životom pojedinca, zatim u odnosu čoveka ili društva prema prirodi, u odnosu na poljoprivrednu proizvodnju i, najzad, s aspekta međuljudskih odnosa. S obzirom na to da svako proučavanje tabua mora da obuhvati religijski i društveni aspekt ovog fenomena, autor razmatra navedene komplekse tabua kao poseban način regulisanja imaginarne veze između ljudi i natprirodnih sila, i kao skrivenu formu regulisanja društvenih odnosa. Smatrajući da su dosadašnji pristupi, bilo da je u pitanju animistički ili manaistički koncept, isticali samo jednu stranu i posebnu formu jedinstvene religijske predstave o natprirodnom, Bandić u okviru jednog opštijeg shvatanja tabua kao negativne strane religijske prakse definiše ovu praksu kao »skup negativnih odredbi (zabrana, ograničenja) kojima se sažima ponašanje ljudi, a koje proističu iz njihovog zamišljenog odnosa prema »natprirodnom«. Međutim, društveni karakter i uloga određenih religijskih institucija su duboko protivrečni, jer religija, pored toga što odražava i izražava društveno-ekonomska stanja i odnose, postoji i kao mogućnost prevladavanja kritičnih situacija u životu pojedinca i grupe. Na primeru tabua ova protivrečnost se ogleda u tome što su važeće zabrane u pojedinim uslovima društveno funkcionalne, a u nekim slučajevima disfunkcionalne. Ističući dihotomnu prirodu tabuiranih radnji, Bandić primenom dijalektičke metode sagledava jedinstvenost pojava kao njihovo suštinsko svojstvo, koje ukida pretpostavljenu i prividnu opozitnost. Ostvarivši u potpunosti postavljeni zadatak preispitivanja religijske i društvene uloge tabua u tradicionalnoj kulturi Srba, ovom studijom Dušan Bandić je otvorio nove mogućnosti za dalje proučavanje narodne tradicije i pojava vezanih za našu narodnu religiju.

DUŠAN KECMANOVIĆ: »IZMEĐU NORMALNOG I PATOLOŠKOG«, Mala edicija »Ideja«, Beograd 1979.

Piše: Slobodan Nagradić

Mogu li se sa sigurnošću utvrditi kriterijumi po kojima neke fenomene možemo etiketirati »normalnim«, odnosno »patološkim«? Od svih bića čovjek je jedino kome se ove etikete mogu pripisati, tačnije, fenomen normalnog i patološkog svojstven je samo čovjeku. Ipak, napomenimo, oni koji se bave ovom problematikom, i teorijski i praktički, zapazili su slična ponašanja i kod nekih drugih bića, životinja prije svega, ali se apodiktično ne može ustvrditi da li su u pitanju pojave koje smo imenovali normalnim i one koje to nisu. Skepsa u mogućnost suprotnoga gore naznačenom ne korijeni se samo u lišenosti samosvijesti bića koja su bila »objektom« istraživanja. Jedan u nizu argumenata. No, vratimo se čovjeku. Čovjeku shvaćenom onako kako ga je »odredio« još stari Helen Protogora »panton hrematon metron estin anthropos...« Otuda, dakle, i pitanje normalnog i patološkog jest nešto čiji je »tvorac«, u višestrukom značenju te riječi, čovjek. Eskivira li se taj facit diskurs o problemu što ga nadaje odnos normalnog i patološkog, on nužno ostaje u znaku puke konstrukcije, kontemplacije. U životu, pak, »problematično« je, uglavnom, ono patološko, oni oblici ponašanja koji se ne mogu svesti u okvire uobičajenog, normiranog. Koji su to oblici ponašanja, odnosno po čemu su oni karakteristični i različiti od tzv. normalnih oblika ponašanja? Odgovor na ovako postavljeno pitanje moguće je tražiti samo u literaturi.

O ovim pitanjima raspravlja i Dušan Kecmanović u svojoj knjizi »Između normalnog i patološkog.« Kao vrstan (neuro)psihijatar i »psihopatolog«, Kecmanović je objavio veći broj studija, rasprava i knjiga koje tematiziraju problematiku što se pojavljuje kao rezultat teorijskih izučavanja i refleksija o tome i neposrednog empirijskog istraživanja putem terapijske prakse. Knjiga »Između normalnog i patološkog« sačinjena je od nekoliko eseja i traktata, od kojih su neki i ranije objavljeni u stručnim časopisima, ali tek objavljivanjem na jednom mjestu, u knjizi, može se uvidjeti njihov pravi značaj, otkriti inventivnost i stručna prilježnost njihova autora, podsticajnost na nova istraživanja, kao i mane i previdi u elaboraciji ove vrste.

U prvom dijelu knjige, naslovljenom »Između normalnih i patoloških oblika ponašanja«, autor nastoji da pokaže da znan broj devijantnih (patoloških) manifestacija predstavlja jedan vid čovjekove odbrane od svih onih fenomena koji su na bilo koji način zapreka ostvarivanju njegove ljudske suštine u svim njenim dimenzijama. U tom kontekstu autor analizira osam karakterističnih i u datom historijskom trenutku najaktualnijih oblika devijantnog ponašanja. U fokusu njegovog interesovanja su: 1. Paranoidni stav kao opšti oblik društvenog ponašanja; 2. Kozmetika — rđava savjest života; 3. Slobodno i neslobodno čovjekovo seksualno biće; 4. Panfilija kao bijeg od stvarnosti; 5. Genitalni i socijalni ekshibicionizam i 6. Socijalna uloga i narkomanija; 7. Nonkonformističko i aberantno ponašanje i 8. Bojazan od straha. Na prvim stranicama knjige autor će reći da svi ovi oblici nenormalnog ponašanja imaju jedno zajedničko svojstvo, »svojom devijantnošću nameću pitanje: čega je izraz njihova devijantnost, koja joj vrsta zbivanja leži u osnovi, šta izaziva ili pomaže njihovu manifestaciju« (str. 5). Kecmanovićev pristup ide putem antropološkog utemeljenja nauke kojom se bavi (psihijatrija), u središtu interesovanja je čovjek, čovjek kao društveno biće čije se suštinske dimenzije najbolje mogu očitati aspektuirajući interakcijski odnos društvene strukture u svim njenim djelotvornim momentima i posebitosti ljudske prirode spram fisisa. To obavezuje da u interpretaciji ne možemo apstrahirati normalne i devijantne forme ponašanja od čovjekovog historijskog i socijalnog okoliša, jer »Nema po sebi normalnih ili patoloških oblika čovjekovog odnosa prema sebi i svijetu. Ti oblici mogu da dobiju kvalifikativ normalnog ili patološkog tek u kontekstu njihove funkcije, u svijetlu mogućnosti koje njihova primjena otvara ili zatvara na planu čovjekovog samootvorenja, realizovanja istorijski datih potencijala ljudskog bića« (str. 13). U prilog gornjoj argumentaciji dodajemo i sljedeći citat: »Čvrsta, promjeni nepodložna definicija normalnog nezamisliva je bez preciznog određenja nenormalnog. Stabilna i jasna definicija normalnog i patološkog, kao

Obaveštavamo čitaoce da ova sveska zbog povećanog obima staje u prodaji 40,00 dinara. Inače, svaka redovna sveska će ubuduće stajati uobičajeno 20,00, a dvobroj 40,00 dinara. Takođe, zbog izuzetno visokih troškova štampe, u tekućoj godini, primorani smo da povećamo iznos za godišnju pretplatu sa 15,00 na 24,00 dinara, a polugodišnju sa 7,50 na 12,00 dinara (za inostranstvo dvostruko). Očekujemo, uz razumevanje navedenih razloga za poskupljenje pretplate, da ćete i dalje ostati naš čitalac.

Uredništvo